

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	Ł	M	N	O	P	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	Nr	5546
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	------

1. Obiekt

RUINA KOŚCIOŁA

2. Czas powstania

**XV/XVI w.,
przeb. XVIII, XIX w.**

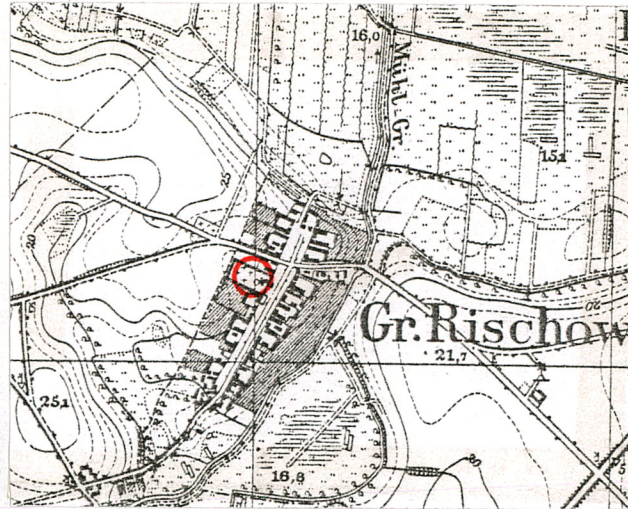
3. Miejscowość

RYSZEWO

11. Zdjęcia, rzut, przekrój, sytuacja, orientacja

1.

1934 r.

4. Adres:

**Ryszewo
74-200 Pyrzyce**

nr działki

179

nr hipoteczny

5. Przynależność administracyjna

województwo **zachodniopomorskie**

powiat **Pyrzyce**

gmina **Pyrzyce**

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Gross Rischow (do 1945 r.)

7. Przynależność administracyjna
przed 1 VI 1975 r.

województwo **szczecińskie**

powiat **Pyrzyce**

8. Właściciel i jego adres

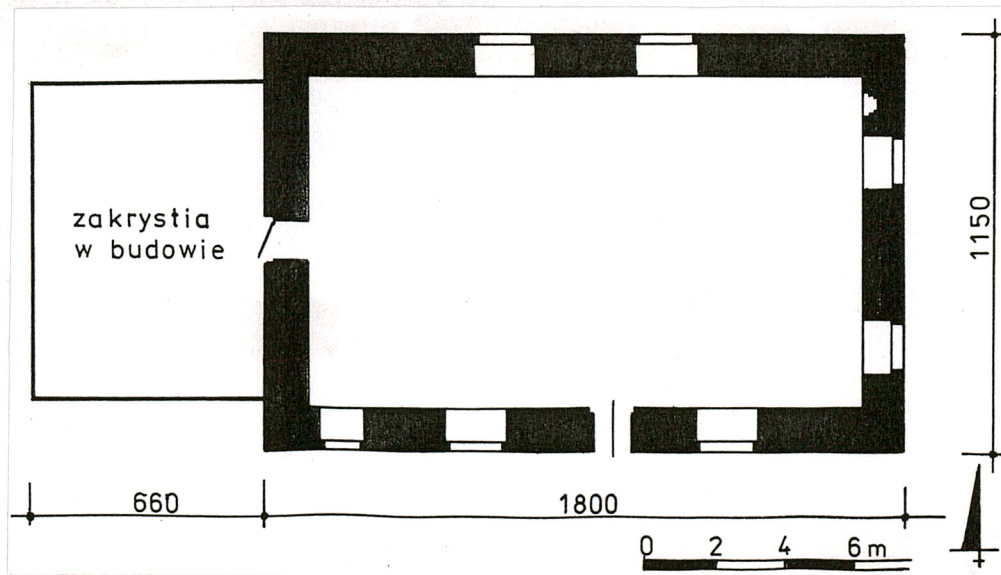
**Parafia Rzymsko-Katolicka
p.w. Wniebowzięcia NMP
w Ryszewku, nr 46
74-200 Pyrzyce**

9. Użytkownik i jego adres

j.w.

10. Rejestr zabytków

Nr **783** data **22.10.1976 r.**

Ryszewo to wieś o metryce średniowiecznej, wzmiankowana już w 1186 i 1222 r. (Mikołaj z Ryszewa).

W 1313 r. cystersi z Kołbacza założyli tu gospodarstwo, na gruntach odkupionych - razem ze wsią - od Johannesesa Boeke. W 1345 r. książę Barnim III potwierdził własność cysterską, która w 1348 r. obejmowała 42 łany.

W okresie reformacji dobra poklasztorne przeszły na rzecz skarbu książęcego; w owym czasie wieś liczyła ok. 70 łanów. W 1786 r. we wsi były: gospodarstwo sołtysa, 18 gospodarstw chłopskich, 6 zagrodników, karczmarz i kowal; łącznie 61 domów. Pod kon. XVIII w. wieś została zniszczona przez pożar.

Wg. H. Berghausa (1856 r.) struktura własności była analogiczna jak w 1786 r., odnotowano 46 właścicieli gruntów, 58 diomów i 429 ludzi.

W 1915 r. wieś liczyła 306 ludzi, 1939 r. - 298.

Historia kościoła w Ryszewie sięga zapewne pocz. XIV., kiedy to wieś została przejęta przez cystersów z Kołbacza (1313 r.), choć H. Lemcke wspomina o proboszczu Johannesie z 1305 r. Miejscowy kościół miał status parafii, z 2-łanowym uposażeniem plebana (1348 r.), potwierdzony w źródłach w 1590 r., z kościołami filialnymi w Turzy i Okunicy (XVIII i XIX w.). W poł. XIX w. gospodarstwo parafialne liczyło 150 mórg, zaś przy kościele znajdował się dom parafialny, dom zakrystiana i dom wdów po pastorach. Patronat nad kościołem należał do króla. **c.d. wkładka nr 1**

Orientacja

Ryszewo jest to średniej wielkości wieś sołecka, położona ok. 5 km na północ od Pyrzyce (siedziby UMiG). Sąsiednie miejscowości to: bezpośrednio od południa Brzeziny, od zachodu (2 km) Turze, od wschodu (1,5 km) Okunicy. Wieś usytuowana przy lokalnej drodze, skomunikowanej od wschodu z szosą wojewódzką nr 144 (Pyrzyce - Stargard). Najbliższa okolica lekko pofałdowana, bezleśna, o krajobrazie rolniczym; ok. 1,5 km na północ od wsi rozciąga się jez. Miedwie.

Rozplanowanie przestrzenne wsi w formie tzw. układu sakowego (placowego), wytyczonego na osi SW - NE, z prostymi pierzejami oraz poprzecznym układem komunikacyjnym.

Sytuacja

Ewidencjonowana ruina kościoła zlokalizowana jest w zachodniej części wsi (w ramach pierzei), w odległości ok. 50 m na południe od drogi przelotowej w kierunku Pyrzyce - Żabowo. Działka siedliskowa przestronna (ok. 0,6 ha), prostokątna, odsunięta ok. 25 m od drogi wiejskiej. Parcela częściowo wygradzona metalową siatką w ramach, z wjazdem od wschodu, obsadzona pojedynczymi klonami, kasztanowcami i lipami (w części zachodniej w formie krótkiej alei), silnie zakrzewiona i zachwaszczona.

Kościół posadowiony na froncie działki, orientowany, z przyległym od zachodu nowym budynkiem zakrystii (w trakcie budowy). Pierwotnie wokół cmentarza rozplanowany był cmentarz; obecnie pojedyncze ślady nagrobków zachowały się w północnej i zachodniej części działki.

Materiał, technika, konstrukcja:

Posadowienie: kościół osadzony - prawdopodobnie - na kamiennej podmurówce; cokół architektonicznie niewyodrębniony.

Ściany: kościoła (do nadproży okiennych oraz szczyty - fot. 1-4, 7-8) z głazów narzutowych (polnych), spojonych ceramicznym tłuczniem z gliną, o przekroju w przyziemiu ok. 120 cm, nietynkowane; przed 1945 r., pokryte historycznie wtórnym (XIX-wiecznym) tynkiem z pseudoboniowaniami, opaskami i gzymsami. Wieńce ścian obwodowych (ok. 100 cm) nadmurowane cegłą ceramiczną w układzie krzyżowym, o analogicznym przekroju. Historyczne blendy w szczycie wschodnim (fot. 3, 5) zostały zamurowane cegłą ceramiczną i zlicowane ze ścianą, zaś arkady zachowały pierwotną konstrukcję kamienno-ceglaną. Wszystkie otwory okienne i drzwiowe opracowane cegłą ceramiczną (fot. 6, 9), zaś okna ze zdwojonymi, pełnołukowymi nadprożami (fot. 10). Po podwyższeniu ścian obwodowych doszło do zmiany kąta nachylenia połaci dachowych, przez co fragmenty szczytów zostały zamurowane cegłą ceramiczną.

Od wewnątrz ściany noszą ślady historycznych tynków wapiennych.

Brak śladów po drewnianej konstrukcji wieży.

Strop: brak; pierwotnie prawdopodobnie drewniany, belkowy, być może z podłużnym układem belek - o czym świadczą gniazda w ścianach szczytowych (fot. 7).

c.d. wkładka nr 1

<p>14. Kubatura ok. 1.800 m³</p>	<p>15. Powierzchnia zabudowy 207,0 m²</p>	<p>16. Przeznaczenie pierwotne kościół rzymsko-katolicki, następnie ewangelicki</p>	<p>17. Użytkowanie obecne nieużytkowany, ruina</p>
<p>18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja (po 1945 r.)</p> <p>W l. 90-tych przystąpiono do odbudowy kościoła; obecnie trwają prace przygotowawcze, tj. kompletowanie dokumentacji i zbiórka środków finansowych. W 1997-98 r. do szczytu zachodniego dostawiono partelową przybudówkę z dachem 2-spadowym, która ma w przyszłości pełnić funkcję zakrystii z salą zebrań; ob. obiekt znajduje się w tzw. stanie surowym (zamkniętym).</p>	<p>20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie</p> <p>Kościół (ruina) wpisany jest do rejestru zabytków, podlega prawnej ochronie konserwatorskiej, stanowi również integralny element zespołu ruralistycznego. W związku z przygotowaniami do odbudowy świątyni wskazany jest stały nadzór konserwatorski oraz przygotowanie programu prac konserwatorskiego ze szczegółowymi wytycznymi i zaleceniami. Przy odbudowie kościoła należałoby zachować kompromis między historycznie wykształconą bryłą, a regotyzacją wystroju architektonicznego:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ściany wysokie, kamienno-ceglane, z historycznym rytmem okien i drzwi (w tym z pełnolukowymi nadprożami); 2) dach 2-spadowy z ceramicznym pokryciem; 3) elewacje z odsłoniętym wątkiem muru kamiennego i tynkowane w obrębie ceglanych wieńców i obramień otworów; 4) uczytelnione blendy w szczycie wschodnim, częściowo tynkowane, z kamienno-ceglanymi arkadami; 5) jednonętorny charakter sali kościelnej. 		
<p>19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcja i pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje)</p> <p>W sensie formalnym jest to ruina; z historycznej budowli zachowały się ściany obwodowe ze szczytami oraz - w większości - nadproża okienne. W obrębie ścian widoczne niewielkie, pionowe spękania (głównie na wysokości otworów), ubytki w spoinowaniu i wykruszenia materiału.</p>			

21. Akta archiwalne i źródła ikonograficzne (rodzaj, numer i miejsce przechowywania)

Mapa topograficzna wsi Ryszewo (niem. Gross Rischow) z 1934 r. – kserokopia ze zbiorów BDZ w Szczecinie.

23. Uwagi różne *Oh. negt. 68.768 - 68.778*

24. Opracował: (imię, nazwisko, data, podpis)

tekst **mgr Waldemar Witek – BSiDK Szczecin, 08.2000 r.**

plany, rysunki **mgr Waldemar Witek – BSiDK Szczecin, 08.2000 r.**

zdjęcia, fotogr. **mgr Waldemar Witek – BSiDK Szczecin, 07.2000 r.**

miejsce przechowywania negatywów **WOSOZ w Szczecinie**

KARTA PO WYPEŁNIENIU PODLEGA OCHRONIE NA PODSTAWIE PRZEPISÓW PRAWA AUTORSKIEGO

22. Bibliografia

H. Berghaus, Landbuch der Mark Brandenburg und des Markgrafthums Nieder – Lausitz in der Mitte des 19 Jahr., Bd. III, Brandenburg 1856.

H. Lemcke, Die Bau- und Kunstdenkmäler des Regierungsbezirks Stettin, Kreis Pyritz, Stettin 1902.

Schematyzm Diecezji Szczecińsko-Kamieńskiej, Szczecin 2000.

Zabytki architektury i budownictwa w Polsce, ser. A, T. VII, z. 14, Warszawa 1972.

25. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

26. Załączniki

3 wkładki szczegółowe

1. Miejscowość RYSZEW O	4. Obiekt (nazwa jak w karcie) RUINA KOŚCIOŁA	5. Zawartość wkładki: tekst, plan sytuacyjny, foto
2. Gmina Pyrzyce		
3. Województwo zachodniopomorskie		

c.d. rubr. nr 12

Ewidencjonowana świątynia została wzniesiona – prawdopodobnie – na przełomie XV/XV w., a następnie rozbudowywana i przebudowywana, z nowymi uposażeniami. W XVIII wieku do ściany zachodniej dostawiono drewnianą wieżę, zwieńczoną barokowym hełmem z latarnią, krytym łupkiem. Nie wiadomo czy pożar wsi z kon. XVIII w. dokonał zniszczeń w obrębie kościoła. Analizując konstrukcję ścian oraz - obecnie odsłonięty - wątek muru i typ materiału ceramicznego należy stwierdzić, że w XIX wieku kościół został przebudowany: podwyższono ściany obwodowe (wieniec z cegły ceramicznej), zmieniono konstrukcję dachu (połacie o lekko spłaszczonej formie), powiększono (w pionie) otwory okienne, zamurowano blendy szczytowe oraz otynkowano ściany zewnętrzne. Wg. opisu H. Lemcke'go z pocz. XX w. kościół był w całości otynkowany, wewnątrz zmodernizowany, o nieczytelnej, pierwotnej (gotyckiej) formie architektonicznej.

Należy przypuszczać, że po 1540 r. kościół został przejęty przez protestantów i miał zawsze status parafii.

Na przestrzeni wieków kościół był kilkakrotnie uposażany, o czym świadczy inwentarz zabytkowego wyposażenia, sporządzony przez H. Lemckiego na pocz. XX w.:

- *ołtarz ambonowy* – z ok. 1800 r.;
- *dwa świeczniki ołtarzowe* – o wys. 40 cm, odlew cynowy, ufundowane w 1659 r., z inskrypcjami na stopie »JACOB WILDENAW UND ANNA KOELLERS«;
- *zyrandol* – 2 x po 6 świec, kutły z żelaza, o wys. ok. 1 m, zdobiony elementami roślinnymi i zoomorficznymi;
- *misa chrzcielna* – odlew mosiężny, o przekroju 36 cm, ze sceną Zwiastowania Marii oraz sztancowanym ornamentem;
- *kielich* – białe srebro, z 1766 r.;
- *dwa dzwony*: 1/ mały z 1646 r.; 2/ duży z 1684 r.; oba ufundowane dla miejscowego kościoła i wykonane – prawdopodobnie – w Szczecinie, z napisami »DURCH GOTTES HILF GOSS MICH LORENZ KOECKERITZ NACH GROSSEN RIS.«

Po II wojnie światowej kościół nieużytkowany, zdewastowany, a nawet częściowo rozebrany – niezabezpieczony popadł w ruinę. Po 1945 r. wieś znalazła się w ramach parafii rzym.-kat. w Pyrzycach; od 1959 r. przypisana do parafii Ryszewko, dekanat Kołbacz. W l 90-tych, na polecenie Kurii Biskupiej, przystąpiono do odbudowy kościoła; obecnie trwają prace przygotowawcze (w tym uzyskanie stosownych pozwoleń i środków finansowych).

Kościół w Ryszewie to niewielka, wiejska świątynia salowa, orientowana, obecnie bezwieżowa, wzniesiona w duchu rodzimej, pomorskiej tradycji, o częściowo czytelnej, pierwotnej (późnogotyckiej) formie architektonicznej.

c.d. rubr. nr 13

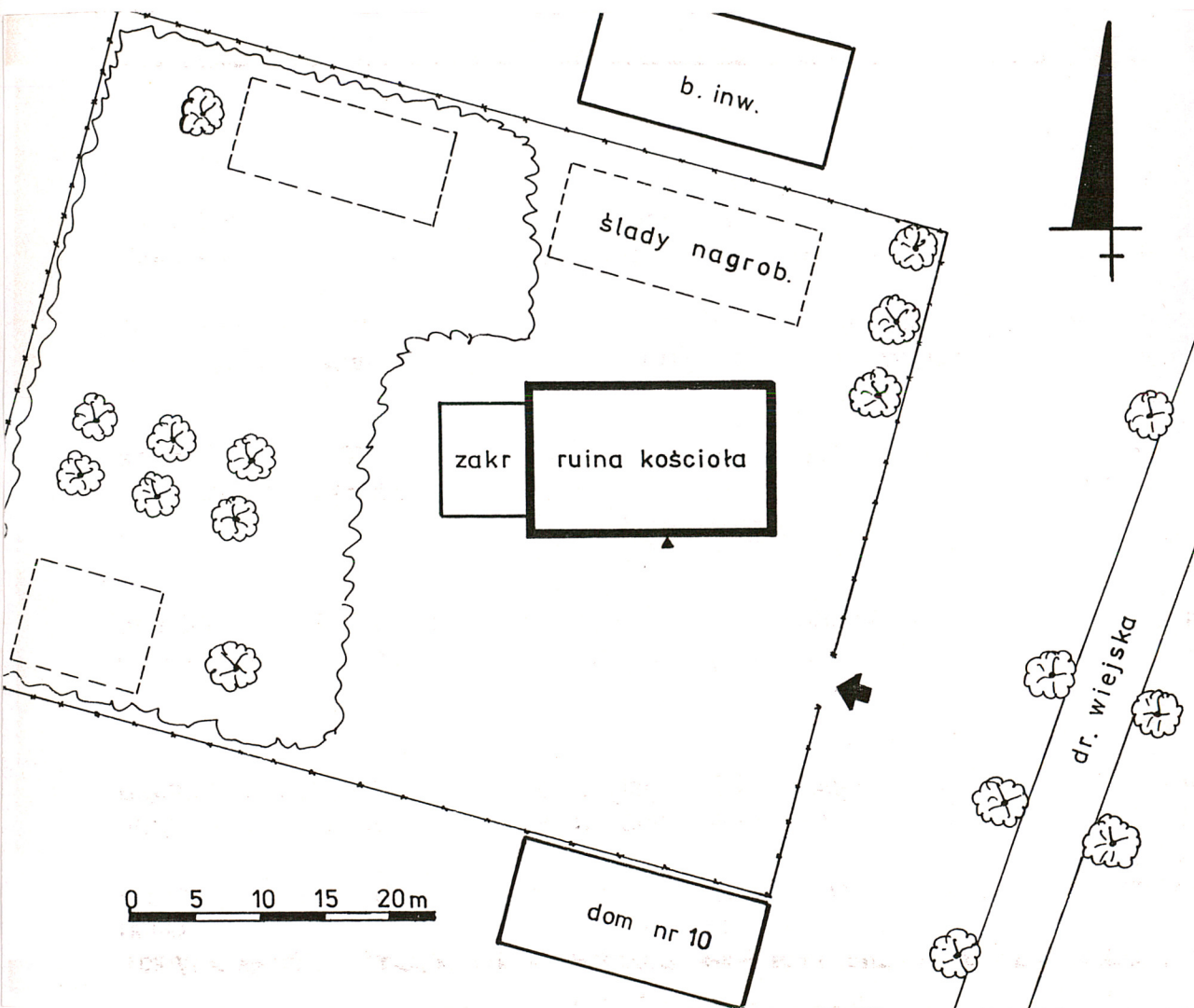
Wieżba dachowa: brak; pierwotnie prawdopodobnie o konstrukcji krokwiowo-jętkowej z płartwiami pośrednimi i podporami stolcowymi – o czym świadczą kotwy w szczytach.

c.d. wkładka nr 2

Wkładkę założył: **mgr W. Witek, 08.2000 r.**

Miejsce przechowywania negatywów: **WOSOZ w Szczecinie**

Wzór ODZ

2.

3.

1. Miejscowość RYSZEW O	4. Obiekt (nazwa jak w karcie) RUINA KOŚCIOŁA	5. Zawartość wkładki: tekst, foto
2. Gmina Pyrzyce		
3. Województwo zachodniopomorskie		

c.d. rubr. nr 13**Pokrycie:** brak; pierwotnie dachówka.**Posadzka:** brak; pierwotnie ceglana.**Schody:** brak; pierwotnie drewniane, w obrębie empory zachodniej.**Okna:** brak. Wszystkie otwory (fot. 6, 10) w formie stojących prostokątów, z prostymi ościeżami i węgarami, przesklepione podwójnymi (pełnołukowymi) nadprożami. Przy narożniku płd.-zachodnim okno węższe, pierwotnie doświetlało emporę. Pośrodku szczytu wschodniego niewielki otwór, z łukowatym nadprożem.**Drzwi:** brak. Otwór w ścianie południowej o prostym ościeżu, z dwoma nadprożami: dolne proste, górne – pełnołukowe, z wnęką (blendą) od wewnątrz. Otwór w ścianie zachodniej w kształcie stojącego prostokąta, z 1-skrzydłowymi (roboczymi) drzwiami do nowo budowanej zakrystii.**Rzut**

Kościół ryszewski założony został na planie regularnego prostokąta, zorientowanego na osi W – E, o wymiarach 1800 x 1150 cm. Do wnętrza kościoła prowadzą dwa wejścia, umieszczone pośrodku ściany południowej i zachodniej. Pierwotnie przy szczycie zachodnim ustawiona była wieża; ob. na tym miejscu nowo budowana zakrystia, o wym. 660 x 880 cm.

Bryła

Obiekt w formie leżącego prostopadłościanu, nakryty pierwotnie wysokim dachem 2-spadowym. Wysokość całkowita wynosi ok. 1300 cm, a stosunek wysokości ścian do dachu jak 1 : 1. W sensie formalnym jest to obiekt jednokondygnacyjny (wysokość sali wynosiła ok. 600 cm – do korony ścian), niepodpiwniczony (brak informacji o krypcie).

Elewacje

Elewacje o pierwotnym rytmie podziałów osiowych, z historycznie przekształconym wystroju i kolorystyce, z prawie całkowitym odsłoniętą konstrukcją (wątkiem) muru kamiennego i ceglanego. Przed 1945 r. wszystkie elewacje były tynkowane na gładko, z opaskami otworowymi, pseudoboniowanymi narożnikami i zestopniowanymi arkadkami w szczytach.

Elewacja południowa 4-osiowa, rytmiczna; elewacja szczytowa wschodnia i północna 2-osiowe, symetryczna; elewacja zachodnia przesłonięta nowobudowaną zakrystią. Szczyty rozwiązane na planie trójkąta; wschodni z czytelnym układem arkadowych i rozetowych, późnogotyckich blend (wtórnie zamurowanych). Wszystkie otwory okienne z pełnołukowymi nadprożami. Lica ścian pozbawione historycznie wtórnego tynku, o zróżnicowanej fakturze i kolorystyce muru kamiennego i ceglanego, odzwierciedlają etapy przebudowy świątyni.

c.d. wkładka nr 3Wkładkę założył: **mgr W. Witek, 08.2000 r.**Miejsce przechowywania negatywów: **WOSOZ w Szczecinie**

Wzór ODZ

4.

5.

6.

1. Miejscowość RYSZEW O	4. Obiekt (nazwa jak w karcie) RUINA KOŚCIOŁA	5. Zawartość wkładki: tekst, foto
2. Gmina Pyrzyce		
3. Województwo zachodniopomorskie		

c.d. rubr. nr 13**Wnętrze**

Jest to kościół salowy, jednownętrzny, bez architektonicznie wyodrębnionego prezbiterium; obecnie wnętrze zrujnowane, wypalone, bez śladów po pierwotnych stropach, emporach, stallach, wyposażeniu. Jedyńm elementem historycznej kompozycji ściany ołtarzowej (wschodniej) jest zachowana wnęka po „sakramentarium” (fot. 11).

Wyposażenie

Brak.

Instalacje

Brak.

Spis fotografii:

1. widok ogólny od pld.-wschodu
2. elewacja zachodnia z nową zakrystią
3. elewacja wschodnia
4. elewacja północna
5. fragment szczytu wschodniego z układem pierwotnych blend i wtórnymi przemurówkami
6. otwór okienny w ścianie południowej
7. wnętrze – widok ogólny w kierunku zachodnim
8. wnętrze – widok w kierunku szczytu wschodniego
9. otwór drzwiowy w ścianie południowej – widok od wnętrza
10. otwór okienny w ścianie północnej – widok od wnętrza
11. otwór po „sakramentarium” w ścianie wschodniej (ołtarzowej)

Wkładkę założył: **mgr W. Witek, 08.2000 r.**

Miejsce przechowywania negatywów: **WOSOZ w Szczecinie**

Wzór ODZ

8.

9.

10.

11.